

Ostvarenje političkih i teritorijalnih ciljeva Crne Gore uoči i tijekom Prvog balkanskog rata: od kratkoročnih uspjeha do tragičnih posljedica

WOJCIECH SZCZEPAŃSKI

Komisija za balkanske studije Poljske akademije znanosti
(podružnica u Poznanju)

Rad ispituje položaj Crne Gore te političke i teritorijalne ciljeve koje je formulirala neposredno prije i tijekom Prvog balkanskog rata. Kao najmanja od balkanskih država početkom 20. stoljeća, Crna Gora bila je posebno zainteresirana za stvaranje protuturskog saveza. Najvažniji partner Crne Gore bila je Srbija. Crna Gora nije isključivala ujedinjenje sa Srbijom u jednu državu, ali njezin vladar, Nikola I. Petrović-Njegoš, strahovao je od podređenosti Srbiji i neravnopravnog statusa Crne Gore i Crnogoraca, a brinula ga je i neizvjesnost za budućnost crnogorske dinastije. Našavši se u tako složenoj situaciji, Crna Gora je nadolazeći Prvi balkanski rat vidjela kao priliku za poboljšanje svog položaja i jačanje potencijala u odnosima sa Srbijom. Na Cetinju su, uoči rata, postavljeni ambiciozni politički i teritorijalni ciljevi kako bi se to osiguralo. Crna Gora željela je pre svega pripojiti plodna zemljišta Novopazarskog sandžaka i Metohije, a također i strateški važan grad Skadar sa okolicom. U konačnici, kao rezultat Prvog balkanskog rata, postigla je prva dva od tri ovdje spomenuta teritorijalna cilja, iako je njihova provedba bila djelomična, jer je morala dijeliti ta područja sa Srbijom. Crna Gora nije uspjela steći kontrolu nad Skadrom i okolnim područjem, naseljenim pretežno Albancima. Postojalo je više razloga zašto Crna Gora nije uspjela ostvariti svoje teritorijalne i političke težnje: od loše financijske i vojne situacije do pogrešnih odluka kralja Nikole I. Autor posebno upozorava na podcjenjivanje važnosti albanskog pitanja, što se u dosadašnjim

studijama koje analiziraju stanje Crne Gore uoči i tijekom Prvog svjetskog rata, kao i odnos Crne Gore sa Srbijom, ne ističe dovoljno. Međutim, pravilno korištenje potencijala koji su Crnogorci mogli steći jačanjem odnosa sa sjevernim albanskim zajednicama i osiguranjem učinkovitijeg utjecaja na ovom području, moglo je Crnu Goru postaviti u bolji položaj. To bi, pak, bilo značajno za položaj Crne Gore u odnosima sa saveznicima i susjedima u sljedećim godinama, tijekom kojih se odvijao Prvi svjetski rat i proces srpsko-crnogorskog, a zatim i svejugoslavenkog ujedinjenja.

KLJUČNE RIJEČI: *Crna Gora, Prvi balkanski rat, politički i teritorijalni ciljevi, Srbija, Albanci*

/

Kraljevina Crna Gora ušla je u Prvi balkanski rat 1912. s vrlo krhkim ekonomskim temeljima. Utapala se u dugovima (posebno prema Austro-Ugarskoj i Italiji, iako je imala dužničke obveze i prema Njemačkoj). Njezin vladar Nikola I. rasipao je državna sredstva. Osim toga, prema podacima iz svibnja 1912., preko 13.000 Crnogoraca u dobi za regrute (tj. jedna trećina osoblja crnogorske vojske u fazi mobilizacije) bilo je u ekonomskoj emigraciji (Dymarski, 2012a).

Međutim, kritički treba procijeniti i političku strategiju koju je Crna Gora usvojila i provodila neposredno prije i tijekom rata. Ona je bila daleko ispod zdravorazumskih procjena u odnosu na snage kojima je stvarno raspolagala: prvo u financijskim sredstvima koja su se mogla mobilizirati u ratne svrhe, a drugo, u broj oružanih formacija (međutim, trebalo bi provjeriti i kvantitativno i kvalitativno stanje njihovih borbenih sredstava). Crna Gora je imala 103 milijuna franaka (rashodi nastali izravno u Prvom balkanskom ratu) i približno 35.600 vojnika (stvarno mobiliziranih za Prvi balkanski rat, od planiranih 40.000). U aspektu koji nije mjerljiv, prednost Crne Gore trebali su biti njezini savezi – s Rusijom (šira diplomatska i međunarodna dimenzija, sredstva za vojsku), sa Srbijom, postojeći sporazum od 1908. i novi iz 1912., koji su sklopljeni i sa svim drugim balkanskim saveznicima (Bugarskom, Grčkom), u pripremama za rat protiv Turske (Dymarski 2010, 2012a; Raspopović, 1996; Rakočević 1991).

Ne zanemarujući ratne sporazume Nikole I. s drugim saveznicima u Balkanskoj ligi (posebno Bugarskom), treba naglasiti da je sporazum sa Srbijom bio ključan za konačno definiranje političkih i teritorijalnih ciljeva Crne Gore koje je nastojala postići u ratu protiv Turske i za razvoj specifične taktike. Postignut je praktički u zadnji čas prije izbijanja Prvog balkanskog rata, jer su bilateralni pregovori u Luzernu završeni 1. listopada 1912., dok je politički i vojni sporazumi potpisani na Cetinju 6. listopada 1912. (Rawski, 2000, Rabka, 2010). Prvi od tih sporazuma odnosio se na plan poslijeratne podjele teritorija Novopazarskog sandžaka na crnogorski i srpski dio, dok je drugi donio nacrt zajedničke vojne operacije ugovornih strana na tom području i u dijelovima albanskih zemalja (Tanty, 2011).

Crnogorski vojni operativni plan, odobren 3. listopada 1912., odredio je kao primarni cilj osiguranje zauzimanja Skadra. Zetska divizija (veća jedinica, koja je brojala otprilike 15.000 vojnika, pod zapovjedništvom prijestolonasljednika, kneza Danila, uz podršku zapovjednika stožera, komandanta Jove Bećira) i Pomorski odred (manja jedinica, koja je brojala 8.000 vojnika, pod zapovjedništvom brigadira Mitra Martinovića) bili su raspoređeni kako bi vodili napad na obje obale Skadarskog jezera. Crnogorske oružane snage uključivale su i Istočni odred, kojim je zapovijedao serdar Janko Vukotić (1866 — 1927), čija je veličina bila slična Pomorskom odredu. Istočni odred bio je namijenjen ne samo pokrivanju snaga raspoređenih u Skadru, već i djelovanju u Sandžaku, regijama Novi Pazar i Metohija (Rawski, 2000).

Sukladno sporazumima sa saveznicima, Crna Gora je prva objavila rat Turskoj 8. listopada 1912. (Čalić, 2013). Ofenzivne akcije koje je poduzela Crna Gora prvenstveno su imale za cilj odvući dio turskih snaga od Trakije, što je služilo olakšavanju ofenzivnih zadataka Srbima i Bugarima (zajedno s Grcima koji su ušli u rat protiv Turske tjedan i pol nakon Crne Gore). Akcije koje su planirali Srbi, pak, pretpostavljale su, prije svega, frontalni napad najveće 1. armije, koncentrirane kod Vranja, na Kumanovo i Ovče Polje (gdje se očekivao žestok turski otpor), kao i operacije na Kosovu i području Vardarske Makedonije. U srpskoj strategiji, uz plan podjarmljivanja Kosova i što većeg dijela potonjeg područja, na koje su Bugari također polagali povijesne i etnografske pretenzije, značajna važnost pridavala se i operacijama usmjerenim na Novopazarski sandžak i Metohiju, te, što je važno u kontekstu crnogorskih planova, sjevernu i središnju albansku obalu Jadrana. Ibarska vojska generala Mihaila Živkovića trebala se kretati iz područja oko Raške, preko Novog Pazara, do Ko-

sovske Mitrovice. Javorska brigada potpukovnika Milivoja Anđelkovića trebala je ući u Novopazarski sandžak. Proširenje ofenzive s Kosova prema Jadranu, tj. operacije na etničkom albanskom teritoriju, povjereno je Trećoj armiji generala Božidara Jankovića. Akcije ove potonje vojske dovele su do zauzimanja grada Đakovice u Metohiji od strane Srba 4. studenog 1912. Zatim, nakon što su Srbi formalno zaustavili napad prema moru, što se dogodilo kao rezultat prosvjeda sila koje su se protivile srpskoj okupaciji albanskih zemalja, uspjeli su preuzeti ofenzivnim akcijama mobilnih jedinica odvojenih od 3. armije ciljeve na jadranskoj obali uključujući lučke gradove Lješ (alb. Lezhë) i Drač (alb. Durrës), što se dogodilo 9. i 18. studenog 1912. (Rawski, 2000).¹

Gornji sažetak utvrđenih ciljeva te taktičkih i borbenih zadataka podređenih njihovoj provedbi, pokazuje da su planovi koje su razvili saveznički Srbi i Crnogorci, a koji bi se u cjelini mogli smatrati komplementarnima, sadržavali u sebi određenu iskru sukoba. Taj je sukob mogao nastati između saveznika zbog koncepta suradnje za buduću izgradnju zajedničke države, koji u to vrijeme još nije bio u potpunosti definiran, te stoga nije bio konačno dogovoren između Beograda i Cetinja. Postojeće stanje stvari značilo je da je duh rivalstva bio prilično očit u političkim akcijama Crnogoraca i Srba u to vrijeme. Izvjesna ambivalentnost stavova, koja se sastoji u istovremenoj podršci suradnji sa Srbijom i natjecanju s njom, lako je bila uočljiva i u kontekstu ideja i postupaka koje je proklamirao i poduzimao Nikola I. Taj kralj koji je bio nasljednik tradicije crnogorskog jugoslavenstva, koju su, između ostalih, zamislili njegovi veliki prethodnici: knez Danilo, knez Petar II. i knez Danilo II. Petrović-Njegoš (Giza, 1991), kao iznimno ambiciozan vladar², smatrao se, donekle prkoseći stvarnom potencijalu države kojom je vladao, dostojnim pretendentom za glavnu ulogu u procesu ujedinjenja Crnogoraca i Srba, a vremenom možda i ostalih Jugoslavena. Štoviše, njegovo držanje često je sugeriralo njegovim podanicima, Srbima, pa čak i drugim europskim vladarima, da on

- 1 Vrijedan izvorni prikaz koji opisuje bitke koje su Srbi vodili na albanskom teritoriju: J. Tomić, *Rat u Albaniji i oko Škadra 1912. i 1913. godine*, Novi Sad 1913.
- 2 Ličnost kralja Nikole, kako su ga doživljavali njegovi saveznici i kakav je bio njegov stvarni stav prema ujedinjenju Crne Gore sa Srbijom, dobro je okarakterizirao poznati srpski povjesničar u knjizi posvećenoj Crnoj Gori i njenim saveznicima: "u priči i razgovorima [...] je dušom i srcem bio za njega; u stvarnosti, nije bilo tako, bojao se ujedinjenja i strepeo za sudbinu svoje dinastije". D. Živojinović, *Nevoljni saveznici. Rusija, Francuska, Velika Britanija, SAD, 1914—1918.*, Beograd 2000, str. 14–15.

više od bilo koga drugog, posjeduje moralne i intelektualne kvalitete koje bi ga predisponirale da postane poglavar budućeg kraljevstva Jugoslavena. Time bi se obnovilo nasljeđe Nemanjića i ujedinilo Crnogorce, Srbe, a u budućnosti i druge Jugoslovane (južnoslavenske podanike Habsburgovaca) u političko jedinstvo. Mogući ustupak Nikole I. u ovom pitanju srpskim Karađorđevićima mogao je biti realiziran samo zbog izvanrednih razloga, ali čak ni njihovo prihvaćanje nije moglo lišiti crnogorskog kralja nekog položaja koji mu je davao pravo na posebnu ulogu u budućoj državi stvorenoj sa Srbijom. Nikola I. je vjerovao u to i uoči Prvog balkanskog rata i u sljedećim godinama, sve dok je imao stvarni utjecaj na situaciju u Crnoj Gori (ugovorno možemo ukazati na siječanj 1916. i tadašnju emigraciju kao trenutak gubitka ovog utjecaja, unatoč kontinuiranim naporima da se on održi³), pokušavajući do kraja voditi crnogorsku državnu politiku kao “politiku velikog cilja”. Nikola I. nije vidio svoj cilj u odvajanju Crne Gore od glavnog toka događaja koji transformiraju Balkan i provedbi isključivo velikocrnogorskog koncepta (koji je imao malo odjeka čak i u samoj Crnoj Gori), već u vršenju odlučujućeg utjecaja na oblik prvo svesrpskog projekta (koji bi se vremenom mogao pretvoriti u jugoslavenski) kroz ojačanu, proširenu i ambicioznu borbu za vlastitu poziciju. Međutim, pokazalo se da je u svojoj igri napravio ozbiljne pogreške. Neke od njegovih inicijativa pokazale su se znatno pretjeranima, posebno u kontekstu prilično nedvosmislene ruske orijentacije na Srbiju kao glavno koordinacijsko središte pokreta/projekta ujedinjenja Jugoslavena, što se dogodilo tijekom formiranja Balkanskog saveza barem nekoliko mjeseci prije izbijanja Prvog balkanskog rata (Čalić, 2013: 81).

Kao što je gore navedeno, glavni cilj crnogorske vojne strategije, a posljedično i primarno područje vojnih operacija pokrenutih radi njezine provedbe, postao je grad Skadar i njegova neposredna okolica. Prema N. Rakočeviću (1991:19), odluka kralja Nikole I. da se bori do kraja za kontrolu nad Skadrom bila je pod utjecajem povijesnih argumenata i razmatranja crnogorskih nacionalnih političkih interesa. U 11. stoljeću Skadar je bio glavni grad Zete. Crnogorska propaganda prije izbijanja Prvog balkanskog rata jasno je navodila da je proglašenje države kraljevstvom 1910. godine predstavljalo uskrснуće

3 Uopredi tekst: Š. Rastoder, Politika svršenog čina (riječ priređivača), u zbirci dokumenata: Rastoder Š. (ur.), Vukićević M. (prev.), *Uloga Francuske u nasilnoj aneksiji Crne Gore (zvanična dokumenta, koja objavljuje Ministarstvo spoljnih poslova Kraljevine Crne Gore)*, Bar-Podgorica 2000, 199–235.

ove srednjovjekovne južnoslavenske države. Također, srednjovjekovna pripadnost Skadra srpskom carstvu Nemanjića, gdje je služio kao reprezentativno sjedište prijestolonasljednika, kao i sjećanje na bitke vođene u blizini Skadra u 15. stoljeću protiv Turaka i Mlečana – nisu bili zanemarivani u politici Crne Gore, koja je navodno imala pravo vladati ovim sjevernoalbanskim gradom, njegovom okolicom, pa čak i cijelim dijelom turskog vilajeta Skadar, smještenog sjeverno od rijeke Mati i naseljenog gotovo isključivo Albancima i Turcima. Povijesni i političko-propagandni argumenti, potkrijepljeni ekonomskim i strateškim opravdanjima (Rakočević 1991: 20), kao i procjene o specifičnom učinku koji se u savezničkoj Srbiji namjeravao izazvati zauzimanjem Skadra i okolice, uključujući i fragment sjeverne albanske morske obale smješten u blizini grada s lukom Shëngjin (Sveti Ivan Meduanski), zasjenili su istinu o apsolutnom nedostatku etnografskih argumenata koje bi mogle opravdati moguće uključivanje osvojenog teritorija u Crnu Goru i njegovu uspješnu integraciju s ovom državom.⁴

Na Cetinju se malo razmišljalo o reakciji velikih sila na pokušaj uspostavljanja crnogorske vlasti nad Skadrom i okolnim područjem, iako su crnogorski vladari morali biti stalno svjesni oklijevanja mnogih diplomata (predvođenih Austro-Ugarima) prema crnogorskom, pa čak i srpskom, širenju na albanski teritorij. Nadalje, iskustvo Crnogoraca u sukobima s Albancima i Turcima oko Ulcinja još je uvijek bilo svježije. Unatoč svim rezervama i rizicima povezanim s provođenjem plana zauzimanja i uključivanja u Crnu Goru, Skadar je ostao ključni element crnogorskog “sna o moći”. Paralele s bitkom za kontrolu nad Ulcinjem vođenom krajem 1870-ih i reference na mitologiziranu srednjovjekovnu povijest u to vrijeme bile su uvjerljive (Pavićević, 2004: 285—286).

Prilikom planiranja svog sudjelovanja u ratu 1912., Crna Gora je također pridavala značajnu važnost okupaciji Metohije (u cijelosti ili barem djelomično), koja je već bila uvelike albanizirana (više nego Kosovo). Ovdje su ulogu igrali povijesni i politički razlozi, kao i strateški i ekonomski argumenti. Potonji prvo zaslužuju da se njima prvima bavimo. Plodnost Dukadinske ravnice može se usporediti s onom dijelova Novopazarskog sandžaka, Gornjeg Polimlja ili ravnice koja se proteže između Skadra i Skadarskog jezera – zbog čega je Crna Gora toliko željela kontrolirati ta područja, koja su trebala op-

4 Već u posljednjoj četvrtini 19. stoljeća Skadar je imao izrazito albanski karakter, o čemu se pisalo i u Crnoj Gori – vidi: T. P. O., *Vijesti iz Skadra*, Glas Crnogorca, br. 22, 16 VI 1879, s. 2.

skrbljivati zemlju žitom (Rakočević, 1991: 19). Međutim, treba ispitati i gore spomenuta povijesna, ideološka i politička pitanja. Želja za podređivanjem Metohije Crnoj Gori, što je bilo ključno za učvršćivanje autoriteta monarhije Petrović-Njegoš u njezinom rivalskom partnerstvu sa srpskim obiteljima Obrenović i Karađorđević (Crnogorci koji su vladali ovom zemljom postali su čuvari srpske “svete zemlje”), već je bila naznačena pjesmom *Onamo, namo* iz 1867. koju je napisao Nikola Petrović Njegoš, koji tada još nije nosio kraljevsku titulu. Ova pjesma, koja sadrži riječi o ujedinjenju oružanih snaga na raspolaganju Srbima (što znači: Srbima iz Srbije i okupiranih “starosrpskih zemalja”, zajedno s Crnogorcima – braćom i jednih i drugih), što bi omogućilo oslobođenje, između ostalih, južne Metohije, funkcionirala je u Crnoj Gori također u godinama 1912 — 1913., kao neslužbena nacionalna himna, potičući na borbu podanike istog Nikole, čija je glava već bila okrunjena kraljevskom krunom. Himna *Onamo, namo*, koja, osim što je puna srpskih, nemanjićevskih simbola Prizrena, spominje i Dečane i Jug (geografski jug, srpske/južnoslavenske zemlje smještene južno od granica slobodne Srbije, čekajuće svoje srpske i crnogorske osloboditelje), dakle sadrži nedvosmisleni manifestaciju crnogorsko-srpskog pijemontizma (Andrijašević, 1997: 174:177; Zielinski, 2011: 22).

Posjedovanje specifičnih političkih i teritorijalnih ciljeva i ambicija (što je podrazumijevalo i geostrateške i ekonomske projekte) značilo je da je Crna Gora, unatoč slabim snagama, ali puna vjere u vlastiti i saveznički uspjeh, kao i u podršku Rusije, nemoć drugih europskih sila,⁵ kao i slabost Turske

5 Ta se nemoć naglašava, između ostalog, u kontekstu austrougarsko-ruskog demarša upućenog državama članicama Balkanskog saveza 8. listopada 1912. i neučinkovitih prijetnji velikih sila, koje su najavljivale da neće priznati teritorijalne promjene uzrokovane savezničkim ratom s Turskom, čijeg se iznenadnog poraza bojalo u Beču, Berlinu, Rimu, Londonu, Parizu, pa čak i Sankt Peterburgu. Ovdje treba napomenuti da Rusija nije odmah i nedvosmisleno napustila svoju strategiju natjecanja s Austro-Ugarskom i Njemačkom za utjecaj u Turskoj, koji se trebao povećati kao rezultat ruskog posredovanja između Turske i kršćanskih balkanskih država u izgradnji mirnih odnosa. U fazi izgradnje savezničkih sporazuma na Balkanu, ruska se politika sastojala u manevriranju između koncepta njihovog odobravanja i pripreme terena za napad na turskog “kolosa s glinenim nogama” (ovdje je važna uloga ruskog izaslanika u Beogradu, M. Hartviga), te suzdržanog hlađenja protuturskih osjećaja (značaj diplomatskih inicijativa ruskog predstavnika u Visokoj Porti, M. Čarikova). U konačnici, smatralo se da je za Rusiju u sukobu s Austro-Ugarskom i Njemačkom za utjecaj u jugoistočnoj Europi povoljnije uspostaviti protuturski front južnoslavenskih država, sposoban stvoriti novu ravnotežu snaga na Balkanu (“Balkan za balkanske države”), sastavljen od ojačanih regionalnih igrača otvorenih ruskom utjecaju. Vidi: Batowski, 1938: 177–180, 185–189; Dymarski, 2010: 243.

(Batowski, 1938: 177—180; Wituch, 1980), s entuzijazmom započela vojne operacije početkom listopada 1912. Te su se operacije odmah usredotočile na borbu za Skadar i okolno područje te na napredovanje prema Metohiji preko Novopazarskog sandžaka.

Predaja Skadra Crnogorcima 23. travnja 1913., nakon šest mjeseci razornih borbi, pokazala se tek pirovom pobjedom, a grad i njegova tvrđava kratkoročnim dobitkom. Već u svibnju Crna Gora je bila prisiljena predati sudbinu grada velikim silama, koje su trebale odlučiti o njegovoj budućnosti (Bališ, 2004: 47—59). Dana 14. svibnja 1912. okupacijske crnogorske snage u Skadru zamijenile su međunarodne austrougarsko-britansko-francusko-njemačko-talijanske trupe (Rawski, 2000: 89). Dana 28. studenog 1912. u Vlora je proglašena albanska država, a Austro-Ugarska je bila njezin glavni saveznik i zaštitnik, suprotstavljajući se crnogorskim, srpskim i grčkim teritorijalnim zahtjevima prema bivšim turskim vilajetima Skadar i Janjina. Albanska državnost dobila je priznanje velikih sila već 20. prosinca 1912., a početak 1913. njihovi su diplomati, između ostalog, proveli dogovarajući se o granicama Albanije. Pretpostavljalo se da će ona uključivati Skadar, unatoč prosvjedima koje su Crnogorci uputili britanskom premijeru Edwardu Greyu (Dymarski, 2010: 266—267). Ruski prijedlog da se Đakovica ustupi metohijskoj Srbiji kao ekvivalent jugoslavenskim državama u slučaju moguće odluke o predaji Skadra Albaniji, a ne njegovim osvajačima, tj. Crnogorcima, kao i konačna odluka međunarodne Konferencije veleposlanika o ovom pitanju od 22. ožujka 1913. (Raspopović, 1996: 567), *de facto* je učinio herojske napore vojnika Nikole I. u borbi za taj grad potpuno besmislenima. Stoga se jednako besmislenim može smatrati i naknadno odbijanje od strane Crne Gore ponude o kompenzaciji za odricanje od Skadra, koju su joj velike sile podnijele početkom travnja 1913.

Bitka za zauzimanje dijela Novopazarskog sandžaka, smještenog sjeverno od povijesnog središta crnogorske države, i Metohije, završila je bolje za Crnogorce nego u slučaju Skadra. Formacije Istočnog odreda borile su se na tim područjima (kao što je spomenuto, kasnije su se premjestile u Skadar). Crnogorci su gotovo bez borbe zauzeli značajan dio Sandžaka u listopadu 1912. Iz zauzetog sandžačkog teritorija, vojnici Janka Vukotića napredovali su prema Metohiji, gdje su, međutim, naišli na srpske snage koje su namjeravale pripojiti područje Karađorđevićевой Srbiji. Crnogorci su zauzeli dva važna urbana središta u Metohiji, Peć i Đakovicu, dok je srpska Ibarska vojska uspjela zauzeti Novi Pazar i Kosovsku Mitrovicu na putu prema Metohiji. Na prijelazu

iz listopada u studeni, Srbi su odatle premjestili svoje snage u gore spomenute metohijske gradove, što je crnogorsko-srpski “[...] bratski sukob učinilo vrlo vjerojatnim”. Srećom za obje strane, to se nije dogodilo. Kao rezultat toga, crnogorska i srpska uprava su neko vrijeme djelovale u Metohiji (Dymarski, 2010: 246). U konačnici, poslijeratna srpsko-crnogorska granica označena je na način da je područje Metohije podijeljeno između Crne Gore i Srbije, dodijelivši Peć prvoj, a Đakovicu drugoj (kao rezultat spomenutog međunarodnog pregovaranja o kompenzaciji Skadra). Prizren, smješten u južnom dijelu Metohije – urbano središte s posebnim potencijalom, koje je svakako nadmašivalo Peć – našao se unutar srbijanskih granica. Crnogorski snovi o vladanju gradom, koji je slavio Nikola I., time su se raspali, ali nakon nevidenog slučaja Skadra, ovo vjerojatno nije bio ni najgori poraz (Prizren je, barem, pao pod savezničku vlast).

Ishod Prvog balkanskog rata 1912 — 1913. za Crnu Goru bio je takav da je teško nedvosmisleno procijeniti je li završio porazom ili pobjedom. Formalno, naravno, pobjedom. Unatoč gubitku kampanje za kontrolu nad Skadrom i okolnim područjem te prisilnoj podjeli Metohije na crnogorski i srpski dio zbog događaja na frontu (i međunarodne korekcije u đakovičkom sporu), Crna Gora je, osvojivši dio ovog zemljišta, južni dio Novopazarskog sandžaka (koji je obuhvaćao područje bivše turske Plavsko-Gusinjske nahije), kao i pojaseve zemlje u blizini vrlo značajne Podgorice, proširila svoj teritorij s 9.335 km² na 14.254 km² (Batowski, 1938: 224). Takvo širenje najmanje balkanske države trebalo bi smatrati uistinu značajnim. Toliko da je stvorilo ozbiljan problem. Naime, rijetko naseljena i siromašna Crna Gora teško je osigurala učinkovitu upravu na tako velikom području, a razvoj dobro osmišljenog, koherentnog koncepta za gospodarsko korištenje stečenog potencijala bio je vrlo težak zadatak. Druga je stvar što je crnogorska država, unutar svojih novih granica, koje joj je međunarodna zajednica odobrila 1913. godine, trajala samo kratko; sve se promijenilo u smjeru nepoželjnog za Cetinje tijekom i kao posljedica Velikog rata, koji je počeo gutati Balkan u ljeto 1914. godine.

Smatrati posljedice Prvog balkanskog rata porazom za Crnu Goru također je opravdano. One uključuju i uistinu pirove pobjede koje su se pretvorile u velike poraze (Skadar), ili manje poraze (nužnost davanja ustupaka Srbiji u Metohiji), ali i, možda prije svega, razmjere ljudskih gubitaka i ekonomske posljedice sudjelovanja u ratu. Slijedeći M. Dymarskog (2010: 226), treba podsjetiti da je Crna Gora platila tijekom Prvog balkanskog rata

[...] najveće gubitke u odnosu na veličinu svoje vojske. Od 35 600 mobiliziranih, 2430 vojnika je poginulo, 406 je umrlo od rana i bolesti, a 6603 vojnika je ranjeno, što je ukupno 9439, gotovo trećina snage crnogorske vojske.⁶

Naravno, jedan od uzroka velikih ljudskih gubitaka s crnogorske strane bio je u činjenici da crnogorska vojska u to vrijeme još nije imala sanitetsku službu.

Ekonomske posljedice sudjelovanja u ratu, koje je Crna Gora osjetila u razdoblju od njegova završetka do izbijanja Prvog svjetskog rata, mogu se opisati jednom riječju: propast (detaljnija analiza bi, međutim, zahtijevala zasebnu studiju).

Također, politički ciljevi koji su vodili kralja Nikolu I. kada je odlučio boriti se uz Srbe i druge balkanske saveznike protiv Turske, s kojom je crnogorska država imala barem dobre odnose uoči Prvog balkanskog rata, nisu ostvareni na način koji bi Crnoj Gori mogao donijeti dugoročne koristi u smislu jačanja njezina međunarodnog autoriteta, odnosno – kako je već gore naznačeno – postizanja takvog regionalnog političkog položaja koji bi mogao osigurati subjektivnu, a ne objektivnu ulogu male monarhije u izgradnji, zajedno sa Srbijom, velikog jugoslavenskog projekta.

Crna Gora, iako proširena i pod kontrolom nekih područja od iznimnog značaja i za Srbiju (dio Metohije s Peći, sjedištem Srpske pravoslavne patrijaršije, i dio Novopazarskog sandžaka), bila je slaba država zbog ratnih gubitaka u ljudstvu, oružju i finansijskim izdacima, bez potencijala da postane partner većoj Srbiji. Monarhija Karadorđević, potaknuta podrškom Rusije, koja je bila svjesna da bi srpski, a ne crnogorski, potencijal mogao biti osnova za ostvarenje dugoročnih političkih i gospodarskih planova Sankt Peterburga na Balkanu, osjećala se, unatoč gubitku svojih dobitaka u Albaniji, neprikosnovenim političkim vođom cijelog južnoslavenskog područja, te pobjednikom Prvog balkanskog rata (a kasnije i Drugog balkanskog rata 1913., u kojem je pobijedila Bugarsku lišeći je imperijalnih iluzija – također uz podršku, među ostalima, Crne Gore, koja je ponovno bila opterećena ratnim naporima). Preuzimanjem ovakove uloge Srbija nije imala nikakvu obavezu da išta ustupi Crnoj Gori (ovakav srbijanski stav mogao se uočiti i prije u uvjetima diktiranim Crnogorcima u Skadru tijekom njihove zajedničke opsade tog grada), tek im je pružila

6 M. Dymarski temelji svoje podatke na informacijama iz publikacije: N. Adžić, *Stvaranje i razvoj crnogorske nacije*, Cetinje 1995, s. 217 (pogrešno citirajući ga kao N. Andžića).

priliku da igraju sporednu ulogu u ujedinjenju južnoslavenskih naroda pod srpskom hegemonijom. Ambiciozan, ali bez stvarne osnove za svoje velike planove, "stari kralj" Nikola I. prestao je biti politički partner srpskom dvoru i Nikoli Pašiću, te je počeo biti netko čije se sudjelovanje moglo iskoristiti u ovom ili onom projektu, a zatim beskrupulozno odbaciti. To je dramatično potvrđeno razvojem srpsko-crnogorskih odnosa tijekom Prvog svjetskog rata. To nije bio stjecaj okolnosti, već su uslove za ovo zajednički stvorili službeni Beograd i njegovi saveznici, poput Andrije Radovića ili Janka Spasojevića, koji se na početku nisu uvijek otvoreno pojavljivali na ovim pozicijama (Andrijašević, 2012; Rastoder 2000: 199—235).

Međutim, bilanca dobitaka i gubitaka Crne Gore iz Prvog balkanskog rata i procjena njezina uspjeha u postizanju političkih i teritorijalnih ciljeva u toj povijesnoj točki ne mogu se zaključiti bez razmatranja još jedne važne, iako općenito nedovoljno prepoznate teme – naime, veze između crnogorskih političkih ciljeva i djelovanja i albanskog pitanja. Kako je to rekao ugledni poljski povjesničar Henryk Batowski (1938: 184):

Osim četiriju savezničkih kršćanskih država i Turske, na [Balkanskom] poluotoku postojao je još jedan faktor koji je mogao značajno utjecati na tijek događaja: albanska nacija. Ignoriran od strane Mladih Turaka i ne puno bolje cijenjen od strane kršćanskih država, ovaj je faktor ipak postigao trenutno znatan uspjeh, koji je, da nije bilo neposrednog izbijanja rata, mogao temeljno promijeniti situaciju na Balkanu u roku od nekoliko godina.

Doista, albanski ustanci 1910 — 1912., jer na to je citirani istraživač mislio, doveli su do produbljivanja svijesti o vezama između Albanaca iz raznih vilajeta osmanske Turske, a u vojnoj i političko-administrativnoj dimenziji, između ostalog, do tako značajnih postignuća kao što je privremeno zauzimanje Skopja, tadašnjeg glavnog grada velikog Kosovskog vilajeta, na dan 12. VIII. 1912. (Czekalski, 2012: 200).

Zanimljivo je da su i Crna Gora i Srbija imale relativno značajan dosje mijesanja u albanske poslove, iako onaj koji je dugoročno bio neotkriven i jednostavno podcijenjen u njihovim političkim strategijama, koje su izgrađene već u 19. stoljeću. Taj dosje im je omogućio da iskoriste unutaralbanske nesloge uzrokovane razlikama u vjerskim denominacijama i političkim kalkulacijama. Činilo bi se da je to bio dobar znak za crnogorske ili srpske (ili čak zajedničke)

koncepte osiguranja mogućnosti utjecaja na sjevernoalbansku katoličku zajednicu (Raspopović, 1996: 524—529, 550—560; Bicaĳ, 2003; Nika, 2003). Međutim, zbog sretnog spleta lokalnih i međunarodnih političkih okolnosti, s ovom zajednicom, koja je najčešće svoje zaštitnike vidjela u katoličkim monarsima (austrougarskom i talijanskom), bilo je moguće sklopiti razne sporazume. Njihove najpovoljnije varijante iz perspektive slavenskih država u čijoj je neposrednoj blizini djelovala spomenuta skupina Albanaca čak su nudile nadu da će se u sjevernom dijelu autohtonih albanskih zemalja, pod vodstvom katoličkih Mirdita, stvoriti ostatak države, neovisne o Turskoj i muslimanskim Albancima. Ta država (ili bolje rečeno mikro-država), unatoč svojim prohabsburškim i protalijanskim simpatijama, mogla bi učiniti određene političke i ekonomske ustupke svojim kršćanskim susjedima – Slavenima, koji su stali na njihovu stranu u antagonizmima s muslimanskim sunarodnjacima. Ti antagonizmi bili su uobičajeni u unutaralbanskim odnosima u to vrijeme, unatoč uključenosti dijela katoličke albanske elite iz Skadarskog vilajeta i dijaspore u projekt ujedinjenja Albanije (Szczepański, 2007: 5—15).

Od crnogorsko-srpskog dvojca, tijekom albanskih ustanaka protiv Mladoturaka, uoči Prvog balkanskog rata, čini se da je Crna Gora imala bolje razumijevanje onoga što se događa u unutaralbanskim odnosima i jače argumente za potencijalnu federaciju sjevernih albanskih katolika. To je uvelike bilo zahvaljujući crnogorskome konzulatu u Skadru, na čijem je čelu prvo bio Petar Plamenac, a zatim Dušan Gregović. Važno je prisjetiti se i aktivnosti koje su poduzimali albanski iseljenici u Nikšiću, Cetinju i Podgorici (osobito onih s kraja 1910. i od 1911. do 1912.) i drugim crnogorskim središtima, gdje su, tijekom albanske protuturske pobune, osnovane agencije Albanskog komiteta Ismaila Qemala (Dymarski, 2012b: 216—219). Ne bi bilo pretjerano reći da je tada Crna Gora bila najvažnije migracijsko odredište za Albance koji su bježali iz straha od turskih odmazdi. Neke od Albanaca koji su stigli u Crnu Goru, crnogorske su vlasti naselile u Nikšiću. Međutim, mnogi od njih bili su aktivni i na području Podgorice, blizu albanske Malesije, ili čak u samom Cetinju (Bicaĳ, 2003: 109—126). Crnogorski časopisi i određene vladine jedinice posvetili su znatnu pozornost albanskim emigrantima. Međutim, problem su s interesom pratili i Srbi.⁷ Crnogorci su više puta bili optuživani za poticanje antiturskih

7 Tako npr. u prosincu 1910. srbijanski konzul u Skopju, Jovan M. Jovanović, opisao je svom nadređenom u Beogradu, Milovanu Milovanoviću, bijeg “u planine, a odatle u Crnu Goru”

osjećaja među Albancima iz Mirdite i Malesije, za naoružavanje njihovih pobunjeničkih jedinica, pa čak i za vođenje pregovora s važnim albanskim vođama s utjecajem koji se proteže izvan sjevernoalbanskog područja pobunjeničkih operacija – Bajramom Currijem i Isom Boletinijem. Ove optužbe nipošto nisu bile neutemeljene.⁸ S takvom osnovom za razvoj, ili čak intenziviranje, crnogorskih veza s nekim Albancima sklonima favoriziranju Crnogoraca, isplatilo se uložiti potrebna sredstva kako bi ih se učinilo saveznicima kraljevstva Petrovića-Njegoša tijekom Prvog balkanskog rata. Utjecaj među sjevernim albanskim katolicima mogao je biti ne samo potencijalna prednost u oružanom sukobu s Turskom, koja bi, u takvim okolnostima, morala težiti ukklanjanju svoje uprave i vojnog osoblja iz Skadra bez istovremenog narušavanja odnosa s Albancima iz Skadra i okolnog područja, već i adut u raznim budućim pregovorima sa Srbijom, određujući ulogu koju bi Crna Gora mogla imati u procesu ujedinjenja Jugoslavena, kao i u komunikaciji s austrougarskim i talijanskim diplomatima (i, u manjoj mjeri, onima koji predstavljali druge europske sile).

Naglasimo još jednom – primjereni i pravovremeni napori za ulazak u politički i vojni sukob 1912 — 1913., osiguran raznim alternativnim sporazumima sa sjevernoalbanskim vođama, stvorio bi priliku za postavljanje crnogorske države u povoljniji položaj u odnosu na Srbiju, kojoj bi Crna Gora

jednog od albanskih pobunjeničkih zapovjednika, Sulejmana Batuše, kojeg je pratio 150 *vide-nih Arbanasa*. Vidi: Jovan M. Jovanović – Gospodinu dr. Milovanu D. Milovanoviću Ministru inostranih dela – Beograd, Skopje, 9 XII 1910, u: B. Peruničić, *Svedočanstvo o Kosovu 1901 — 1913*, Beograd 1988, s. 492; Generalni konsul Jovan M. Jovanović – Ministarstvu inostranih dela, Beograd, Skopje 9 XII 1910, tamo, s. 493; M. Vojvodić, *Prilike na Kosovu i Metohiji i politika Srbije 1881 — 1912*, u: isti, *Srbija i balkansko pitanje (1875 — 1914)*, Novi Sad 2000, s. 55–56.

- 8 U službenim govorima cetinjski političari s kraja 1910. i 1911. žalili su se na poroznost crnogorskih granica, kroz koje su od prosinca 1910. u zemlju prodirale skupine naoružanih Albanaca podređenih I. Boletiniju (vidi.: *Crna Gora i ustanak*, Beogradske novine, br. 79, 21 III 1911, s. 1). Na Cetinju je jasno naglašeno *korektno ponašanje* Crne Gore prema Turskoj, što je, koristeći današnju terminologiju, značilo pridržavanje Crne Gore političke korektnosti u odnosima s osmanskom državom. Međutim, kako je Turska slabila, smanjivala se i motivacija Crne Gore da održi tu korektnost. Vješto vođenom politikom, crnogorski dvor pokušao je pridobiti plemenske vođe sjeverne Albanije. Dokaz takvih napora bila je, između ostalog, misija posebnog predstavnika crnogorskog kraljevskog dvora među Albancima, u kojoj je albanskom vođama, prethodno navodno nepoželjnim u Cetinju (I. Boletini i B. Curri), ponudeno da se presele u Crnu Goru i odatle koordiniraju napade na Turke. Vidi.: *Ministarstvo vojno Kraljevine Srbije – Beograd Ministru inostranih dela Kraljevine Srbije – Beograd*, Beograd 6 VI 1912, u: *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije 1903 — 1914*, kn. V, 1: 1/14. januar — 14/27. juli 1912., pril. M. Vojvodić, ured. R. Samardžić, Beograd 1984., s. 812–813.

i njezin utjecaj u jadranskoj regiji naseljenoj Albancima sigurno bili potrebni. Uzimajući u obzir navedeno, Crna Gora se mogla boriti za održavanje zadovoljavajućeg položaja u uskoro formiranoj strukturi jugoslavenskog državnog organizma ili, alternativno, učinkovitije težiti državnoj neovisnosti i savezništvu slobodnog crnogorskog kraljevstva sa Srbijom/Jugoslavijom i Albanijom. No, te potencijalne prilike nisu se ostvarile. Između 1914. i 1918. Crna Gora je, ponovno igrajući ulogu saveznika kojeg je koristila Srbija, bila prisiljena voditi samo bitku za opstanak (Živojinović, 1996). Ovu bitku Crna Gora potpuno je izgubila i njen suverenitet je u konačnici ukinut. Teritorijalni uspjesi (iako umanjeni odricanjem kontrole nad Skadrom i njegovom neposrednom okolicom) koje je Crna Gora upravo postigla zahvaljujući ishodu nedavnog Prvog balkanskog rata, nisu postali njezina trajna tekovina. Posljedice ovog kratkoročnog uspjeha pokazale su se tragičnima. Crna Gora, iako neko kratko vrijeme teritorijalno proširena, bila je potpuno neučinkovita i nesposobna postati pravi partner u odnosima sa Srbijom. Do kraja 1918., baš kada je završio Veliki rat u Europi, temeljno preoblikujući kartu jugoistočnih i središnjih dijelova Starog kontinenta, jednostavno je postala dio Srbije (Vujović, 1962; Šuković, 2004; Živojinović, 2002). Zatim je postala dio Kraljevine SHS/Jugoslavije kojom je vladala dinastija Karađorđevića, i u toj državi je, i u njezinim kasnijim nasljednicama, gotovo stoljeće čekala na okolnosti koje bi joj omogućile da ponovno stekne neovisnost.

/ Literatura

Adžić, Novak. 1995. *Stvaranje i razvoj crnogorske nacije*. Cetinje.

Andrijašević, Živko, M.: Crnogorci protiv Crne Gore – <http://www.montenegro.org.au/cgneprijatelji.html>, Pristupljeno: 6. siječnja 2012.

Andrijašević, Živko, M., Ideološko-političko značenje pjesme "Onamo, namo", *Stvaranje*, I–V, 1997: 174–177

Bališ, Grzegorz. 2004. Kryzys skadarski 1913 roku, *Studia Historyczne*, 47, 2004: 47–59.

Batowski, Henryk. 1938. *Państwa bałkańskie 1800 — 1923. Zarys historii dyplomatycznej i rozwoju terytorialnego*. Kraków.

Bicaj, Isa. 2003. *Marrëdhëniet shqiptaro-malazeze (1881 — 1914)*. Prishtinë.

Czekalski, Tadeusz. 2012. *Baballaret e Kombit – karakteristika i aktivnoš e al-*

bańskich elit politycznych w toku I wojny bałkańskiej, *Balkanica Posnaniensia. Acta et studia*, XIX, 2012: 197—206.

Čalić, Mari-Žanin [Calic, Marie-Janine]. 2013. *Istorija Jugoslavije u XX veku*, Beograd.

Dymarski, Mirosław. 2010. *Konflikty na Bałkanach w okresie kształtowania się państw narodowych w XIX i na początku XX wieku*. Wrocław.

Dymarski, Mirosław. 2012a. Aspekty ekonomiczne i społeczne wojen bałkańskich, *Balkanica Posnaniensia. Acta et studia*, XIX, 2012.

Dymarski, Mirosław. 2012b. Polityczne i kulturowe relacje czarnogórsko-albańskie w XX i XXI wieku, u: Stawowy-Kawka, Irena (ur.). *Międzycywilizacyjny dialog w świecie słowiańskim w XX i XXI wieku*, Kraków 2012: 216—219.

Giza, Antoni. 1991. Jugoslawizm władców Czarnogóry w pierwszej połowie XIX w., *Przegląd Zachodniopomorski*, 4, 1991: 23—38.

Nika, N. 2003. *Përmbledhje dokumentesh mbi kryengritjet shqiptare (1910 — 1912)*, Priština.

O., T. P. 1879. Vijesti iz Skadra, *Glas Crnogorca*, 22, 16 VI 1879, 2.

Pavićević, Branko. 2004. *Sazdanje crnogorske nacionalne države 1796 — 1878*. Podgorica.

Peruničić, Branko. 1988. *Svedočanstvo o Kosovu 1901 — 1913*. Beograd.

Rabka, Robert. 2010. *Balkany 1912 — 1913*, Warszawa.

Rakočević, Novica. 1991. Crna Gora u Balkanskom ratu. Nacionalni, politički i ekonomski uzroci, u: Stojančević, Vladimir (ur.), *Prvi Balkanski rat. Okrugli sto povodom 75. godišnjice 1912 — 1987*. 28. i 29. oktobar 1987., Beograd.

Raspopović, Radoslav, M. 1996. *Diplomatija Crne Gore 1711 — 1918*, Podgorica — Beograd.

Rastoder, Šerbo. 2000. Politika svršenog čina (trijeć priredivača), u: isti (ur.), Vukićević N. (prev.), *Uloga Francuske u nasilnoj aneksiji Crne Gore (zvanična dokumenta, koja objavljuje Ministarstvo spoljnih poslova Kraljevine Crne Gore)*. Bar — Podgorica, 199—235.

Rawski, Tomasz. 2000. Państwa Europy Południowo-Wschodniej i ich armie podczas wojen bałkańskich w latach 1912 — 1913, u: Balcerak, W. (ur.). *Państwa narodowe Europy Środkowo-Wschodniej w XX wieku*. Łowicz-Warszawa.

Szczepański, Wojciech. 2007. Znaczenie katolicyzmu dla odrodzenia narodowego Albańczyków i budowy przez nich własnego państwa (druga połowa XIX — początek XX w.), *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*, XLII, 2007: 5—15.

Šuković, Mijat. 2004. *Podgorička skupština 1918*. Podgorica.

Tanty, Mieczysław. 2011. Terytorialne aspiracje uczestników wojen bałkańskich, u: Znamierowska-Rakk, Elżbieta (ur.), *Centrum i peryferie Europy Środkowo-Wschodniej. Kształtowanie się terytoriów i granic państw od średniowiecza do współczesności*. Warszawa 2011.

- Tomić, Jaša. 1913. *Rat u Albaniji i oko Skadra 1912. i 1913. godine*. Novi Sad.
- Vojvodić, Mihailo, Samardžić, Radovan (ur.). 1984. *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije 1903 — 1914*, kn. V, 1: 1/14. januar — 14/27. juli 1912. Beograd.
- Vojvodić, Mihailo. 2000. Prilike na Kosovu i Metohiji i politika Srbije 1881 — 1912, u: *isti, Srbija i balkansko pitanje (1875 — 1914)*. Novi Sad 2000.
- Vujović, Dimitrije-Dimo. 1962. *Ujedinjenje Crne Gore i Srbije*. Titograd.
- Wituch, Tomasz. 1980. *Tureckie przemiany. Dzieje Tucji 1878 — 1923*. Warszawa.
- Zielinski [Zieliński], Bogusław. 2011. Ideje crnogorske himnografije, u: Bečanović, Tatjana, Glušica, Rajka, Andrijašević, Živko, Jovović Nataša, *Njegoševi dani 3. Zbornik radova – Nikšić, 1 — 3. septembra 2010*. Nikšić.
- Živojinović, Dragoljub. 1996. *Crna Gora u borbi za opstanak 1914 — 1922*. Beograd.
- Živojinović, Dragoljub. 2000. *Nevoljni saveznici. Rusija, Francuska, Velika Britanija, SAD, 1914 — 1918*. Beograd.
- Živojinović, Dragoljub. 2002. *Kraj Kraljevine Crne Gore. Mirovna konferencija i posle 1918 — 1921*. Beograd.

WOJCIECH SZCZEPAŃSKI

The realization of political and territorial objectives of Montenegro's on the eve of and during the First Balkan War: from short-term successes to tragic consequences

The paper examines the position of Montenegro and the political and territorial goals it formulated immediately before and during the First Balkan War. As the smallest of the Balkan states at the beginning of the 20th century, Montenegro was particularly interested in creating an anti-Turkish alliance. Montenegro's most important partner was Serbia. Montenegro did not rule out unification with Serbia into a single state, but its ruler, Nikola I. Petrović-Njegoš, feared subordination to Serbia and the unequal status of Montenegro and Montenegrins, and was also concerned about the uncertainty of the future of the Montenegrin dynasty. Finding itself in such a complex situation, Montenegro saw the upcoming First Balkan War as an opportunity to improve its position and strengthen its potential in relations with Serbia. In Cetinje, on the eve of the war, ambitious political and territorial goals were set to ensure this. Montenegro wanted, above

all, to annex the fertile lands of the Novi Pazar Sandžak and Metohija, as well as the strategically important city of Shkodra and its surroundings. Ultimately, as a result of the First Balkan War, it achieved the first two of the three territorial goals mentioned here, although their implementation was partial, as it had to share these areas with Serbia. Montenegro failed to gain control over Shkodra and the surrounding area, inhabited predominantly by Albanians. There were several reasons why Montenegro failed to achieve its territorial and political aspirations: from the poor financial and military situation to the wrong decisions of King Nikola I. The author particularly warns against underestimating the importance of the Albanian issue, which has not been sufficiently emphasized in previous studies analyzing the situation in Montenegro on the eve of and during the First World War, as well as Montenegro's relationship with Serbia. However, proper use of the potential that Montenegrins could have gained by strengthening relations with the northern Albanian communities and ensuring more effective influence in this area could have placed Montenegro in a better position. This, in turn, would have been significant for Montenegro's position in relations with its allies and neighbors in the following years, during which the First World War and the process of Serbian-Montenegrin, and then all-Yugoslav unification took place.

KEYWORDS: *Montenegro, First Balkan War, political and territorial goals, Serbia, Albanians*